

Bencsik Péter

Borbély László

A IX-XI. SZÁZADI MAGYAR ÍJ

Litér-Gödöllő, 2014.

Bevezetés

A Magyar Íj szimbólum! Elválaszthatatlanul kötődik a Kárpát-medencében letelepedett elődeink életmódjához. Mindezt határainkon innen és határainkon túl jól tudják mindazok, akik Európa és a népvándorlás korának történelmével foglalkoznak. Volt idő, amikor ezt a fegyvert mindenki másnál jobban és eredményesebben használtuk akár vadászaton, akár harcban. Nagy bizonyossággal kijelenthető, hogy nemzetünk megmaradását köszönhetjük „Neki”.

A Magyar Íj megőrzése és a hozzá kötődő hagyományok tovább éltetése nem képzelhető el anélkül, hogy a tudományos kutatások és az azok nyomán elvégzett kísérletek alapján rekonstruált IX-XI. századi magyar íj megjelenését, anyagát és készítésének paramétereit ne rögzítenénk bizonyos határok között. Ezzel elkerülhetjük mind a hazai, mind a nemzetközi íjász-hagyományőrzésben Magyar Íjnak nevezett íjakkal kapcsolatban tapasztalt torzulások elterjedését.

Mint kulturális örökségünket, fontosnak tartjuk tehát a Magyar Íj Hungarikumként való elismerését.

A Magyar Íj azonosítása

Az eurázsiai sztyeppéken élt népek összetett reflexíj-családjába tartozó IX-XI. századi Magyar Íj jól megkülönböztethető az „íjcsalád” többi tagjától. A Kárpát-medence területén eddig feltárt IX-XI. századi sírokból közel 300 sír tartalmazott íjmaradványokat (szarvasagancsból faragott szarv- és markolatlemezeket), mely jelentős mennyiségnek számít egész Euráziában. A IX-XI. századi leletanyag ezáltal világviszonylatban is egyedülálló lehetőséget biztosít a Magyar Íj egyedi jellemzőinek meghatározására.

1. ábra: Magyarhomorog-Kónyadomb 103. sír íjrekonstrukció „B” változata, ajzatlanul

A Magyar Íj elkészítése szempontjából elsődleges jelentőségű az íjmaradványok anyaga, formája, szerkezete és sírbeli helyzete. Másodlagosnak tekintjük más népek épen fennmaradt egykorú íjait, néprajzi párhuzamokat, ma is élő eurázsiai íjkészítők tradícióit, illetve a XIV. századtól e témában megsokasodott írott forrásokat. E másodlagos információk azonban nem írhatják felül a konkrét magyar régészeti leletanyagból származó elsődleges információkat.

2. ábra:
Békés-Povádzug 45. sír íjlemezei

3. ábra:
Magyarhomorog-Könyadomb 23. sír íjlemezei

A fentiek figyelembevételével már több - az alábbi kritériumoknak megfelelő - íjrekonstrukció készült, melyek a kísérleteknek köszönhetően bizonyították a Magyar Íj működőképességét, használhatóságát és hatékonyságát.

Magyar Íj-nak tehát csak és kizárólag olyan íj nevezhető, amely

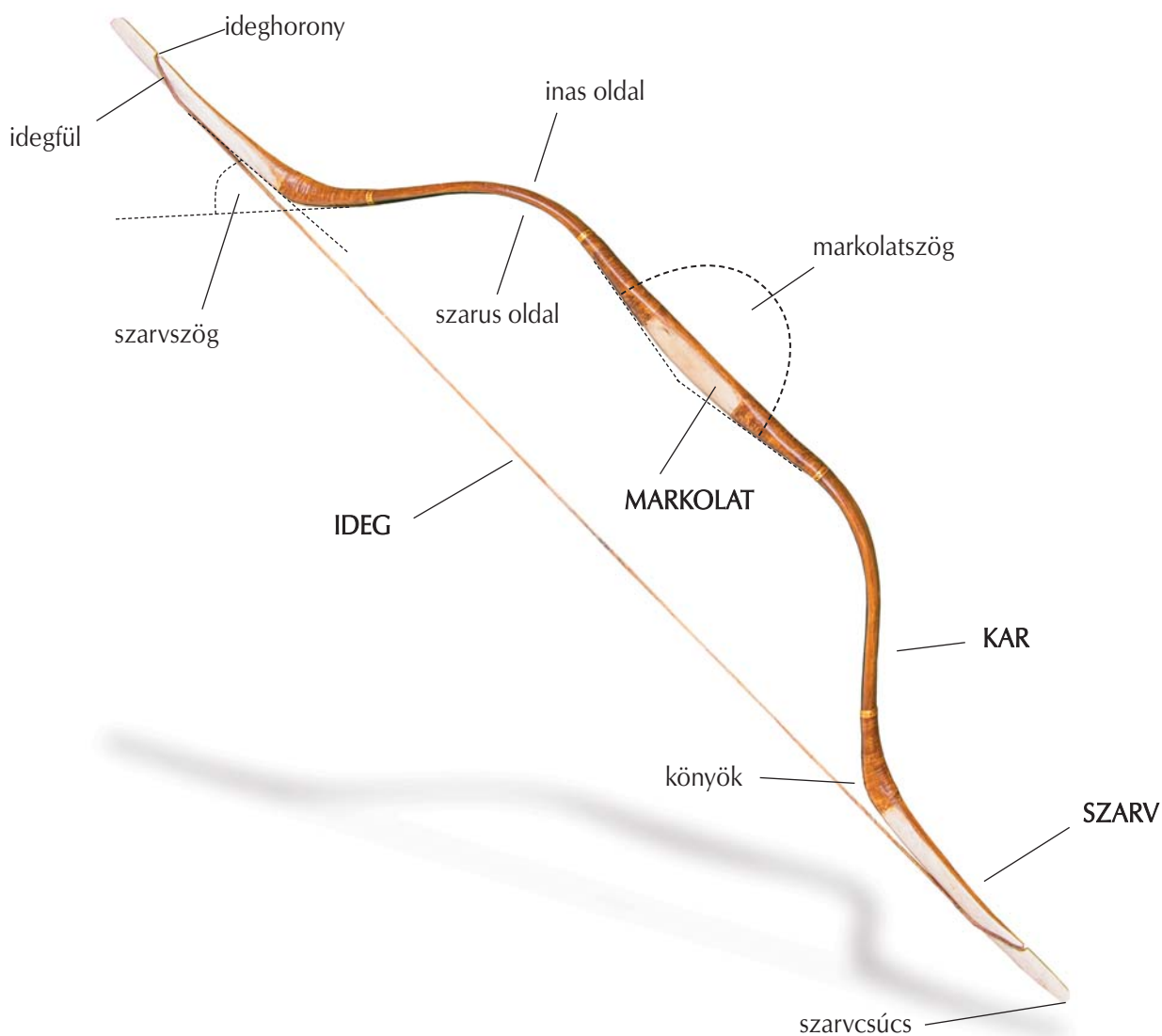
1. vagy egy konkrét IX-XI. századi magyar íjmaradvány alapján készül, vagy
2. amelyet a IX-XI. századi magyar íjmaradványok elemzése során megállapított és alább részletezett általános paraméterek (alak, arány, méret) szerint készítenek el.

Mindezekhez kötött forma, alapanyag és készítéstechnika párosul.

A Magyar Íj fogalma

A magyarság korábbi és honfoglalás-kori szállásterületein egykor és jelenleg őshonos természetes anyagokból készített, összetett karokkal, merev szarvakkal és markolattal rendelkező, lehetőség szerint íjlemezekkel ellátott, kötött paraméterekkel rendelkező, ázsiai (pusztai) jellegű íj.

A Magyar Íj főbb részei

4. ábra: Sárrétudvar-Hízóföld 264-es sír íjrekonstrukciója, felajzva

A szarv

A Magyar Íj szarvainak formai kialakítása szinte „védjegye” az íjnak. A kecses és minimális tömegű szarvmerevítő lemezek olyan tipikus formai elemeket tartalmaznak, melyek jelenlegi ismereteink szerint - kevés kivételtől eltekintve - csak a magyar íjakra jellemzőek. Ilyen például a relatíve magas homlok kialakítás.

A sírokból előkerült maradványok alapján a szarvakat lehetőség szerint íjlemezekkel kell merevíteni, mely lemezek szarvasagancsból készülhetnek.

A szarv legyen minél kisebb tömegű de még biztonságos kialakítású, illetve jellemzően trapéz (5. ábra) vagy háromszög (6. ábra) szarvátmetszetű.

5. ábra: Sárrétudvar-Hízóföld 264-es sír íjrekonstrukciójának szarva

6. ábra: Magyarhomorog-Kónyadomb 103-as sír háromszög-átmetszetű szarvlemezei és szarvrekonstrukciója

A leletek tanulságai alapján, az agancslemez kéregállományának természetes ívét megtartva a belső szivacsos állományt el kell távolítani (6. ábra).

A szarvlemezek kialakítása során törekedni kell a jellegzetes formák alkalmazására: „fejes” (7. ábra), „fejetlen-törtvégtű” (8. ábra) és „fejetlen” (9. ábra).

7. ábra: Békés
Povádzug 45.

8. ábra: Magyarhomorog 103.

9. ábra: Szeged-Öthalompusztá 4.

A szarv az alábbi részekből áll:

- famagból,
- agancsból kialakított oldalsó szarvlemezekből,
- ínből,
- egyes esetekben első szarvlécből, vagy hátsó szarvlemezéből.

A kar

A magyar íj karjainak felépítése összetett, vagyis az ún. klasszikus ázsiai íjakhoz hasonlóan fából, ínrétegekből és szarulemezéből áll.

10. ábra: „Klasszikus” felépítésű íjkar metszete

A markolat

A markolatlemezek kialakítása során törekedni kell a tipikus formák alkalmazására: „aszimmetrikus-tört” (11. ábra), „aszimmetrikus-ívelt” (12. ábra) és „szimmetrikus” (13. ábra). A leletek alapján, az agancs kéregállományának természetes ívét megtartva a belső szivacsos állományt itt is el kell távolítani (12-13. ábra).

11. ábra: Békés
Povádzug 45.

12. ábra: Szeged-
Öthalompusztá 4.

13. ábra: Magyarhomorog 103.

A Magyar Íj markolatszöge 180 fok vagy annál kisebb lehet. A sírokból előkerült maradványok alapján a markolatot lehetőség szerint lemezekkel kell merevíteni, mely lemezek szarvasagancsból készülhetnek. A markolatszög meghatározásához közvetett módon támpontot adhat a választott markolatlemez hátsó (íjász felé néző) íve. A hajló karokon végigfutó és jellemzően a markolaton végződő szarulemezek illesztése és rögzítési módja (pl. markolatléc, markolatlap vagy markolatcsap) szabadon alkalmazható. (lásd: 14. ábra).

A markolat az alábbi részekből áll:

- famagból,
- szarvasagancsból készített oldalsó markolatlemezekből,
- ínból,
- hátsó markolatlécből, markolatcsapból vagy markolatlapból.

14. ábra: Markolatillesztések (fentről):
markolatcsapos, -lapos és -léces

Az ideg

A Magyar Íj idege természetes - jellemzően állati eredetű - anyagból (ín, bőr, bél stb...) vagy azok kombinációjából állt. Ezért a mai Magyar Íjnak rendelkeznie kell természetes anyagból készített lő-képes ideggel.

15. ábra: Sodort nyersbőrideg

16. ábra: Sodort ínideg kötött bőrfüllel

17. ábra: Sodort ínideg anyagában hurkolt füllel

A Magyar Íj paraméterei (kritériumai)

- az íj húrnyereg (húrütköző, húrzsámoly) nélkül, jellemzően szarv- és markolatlemezekkel készül,
- az íjlemezek szarvas agancsból készülhetnek,
- az íj szarus oldalon mért teljes hossza nem több mint 1500 mm (a szarvcsúcsok távolsága ajzatlanul mérve),
- a szarvlemezek hossza legalább 220 mm, de nem több mint 280 mm,
- a szarvlemezek a könyöktől a szarvcsúcsig merevítik a szarvat,
- a szarvlemezek homlokmagassága legalább 40 mm,
- a markolatlemezek minimális hossza 100 mm, de nem több mint 200 mm,
- a markolat szöge nem több mint 180° ,
- felajzott íj esetén a szarvak szöge nem több mint 45° ,
- a karok szélessége nem több mint 45 mm,
- az íj idege csak természetes anyagból készülhet,
- az íj burkolására, védelmére csak természetes anyag használható (pl. nyírfakéreg, bőr),
- az íj szerkezeti elemei nem tartalmazhatnak mesterséges anyagot (pl. szintetikus ragasztót).

Azon íjrekonstrukció nevezhető Magyar Íjnak, mely a fenti paramétereknek megfelel.

18. ábra: Magyarhomorog-Könyadomb 103. sír íjrekonstrukció „A” változata, ínideggel felajzva

Egyebek

Kiegészítő jelzővel kell ellátni azt az íjat, amely pl. anyagában nem korhű (műgyanta vagy laminált). Ilyen esetben „magyar alakú” vagy „magyar formájú” íj lehet a megnevezése.

Különleges esetekben (pl. tesztek, kísérletek, egyéb rendezvények) az idegszakadás elkerülése (az íj kímélése) céljából olyan szintetikus anyagú ideg használata is megengedett, mely tulajdonságát tekintve közel áll a természetes ideghez és nem módosítja az íj eredeti idegével mért paramétereit (pl. húzóerő, adott nyílhoz tartozó kezdősebesség). Az eredmények publikálásakor ezen körülményt minden esetben fel kell tüntetni.

A fenti kritériumok maradéktalan betartásával - nemzetközi szinten is - egyértelműen beazonosíthatóvá válik ez az eleink életmódjához szorosan kötődő, rájuk rendkívül jellemző fegyver.

A dokumentumban szereplő leletfotókat Bíró Ádám készítette, az íj rekonstrukciók Bencsik Péter munkái.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	2. oldal
A Magyar Íj azonosítása	3. oldal
A Magyar Íj fogalma	5. oldal
A Magyar Íj főbb részei	5. oldal
A szarv	6. oldal
A kar	7. oldal
A markolat	8. oldal
Az ideg	9. oldal
A Magyar Íj paraméterei	10. oldal
Egyebek	11. oldal